

BEKE Ottó

Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, Szabadka
bekeotto1@gmail.com

A MÁSODLAGOS SZÓBELISÉG IRODALMI VONATKOZÁSAI (részlet)

A szöveg a 2016. november 17-én a Pécsi Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának Irodalomtudományi Doktori Iskolájában megvédett doktori (PhD) értekezésem bevezetőjének és első fejezetének szerkesztett és egyben rövidített változata. Az itt közölt írás a hangzóanyag technikai alapú közvetíthetőségén alapuló kommunikáció-történeti korszak meghatározására vállalkozik, a főbb jellemvonásokat azonosítása által, majd pedig ezen karakterisztikák különböző irodalmi vonatkozásait vizsgálja. Az eközben mozgósított irodalmi korpusz szerzteágazó és heterogén jellegét az értekezés egésze foglalja keretbe; a textuális sokszínűség jelen esetben a kérdéskör relevanciáját, kiterjedtségét és aktualitását hivatott szemléltetni. A különböző művészeti ágakhoz tartozó alkotások tematizációja és az eltérő diszciplínák, diskurzustípusok együttes jelenléte az érvelésben a mediális konvergencia jelenségkérevel és következményeivel áll kapcsolatban.

Kulcsszavak: másodlagos szóbeliség, hangzóanyag, irodalmi vonatkozások

A téma körülhatárolása

A másodlagos szóbeliség kommunikációtechnológia-történeti korszakát a hangzóanyag közvetíthetősége határozza meg. A fonikus szubsztancia immár a nyelvi jelrendszertől függetlenül is tárolható és kommunikálható. Ily módon azok a megnyilatkozások is rögzíthetők és továbbíthatók, amelyek döntő mértékben fonikus jellemvonásúak, viszont aszemantikusak, illetve amelyek nem nyelvi jelentések közvetítésére szolgálnak.

A szűkebb értelemben vett írás, fonetikus jellegéből kifolyólag a beszélő szubjektum képzetét erősítette. Ebben a teleologikus folyamatban a kéz-, majd

pedig a gépirás játszott meghatározó szerepet. Mindkettő a beszéd lejegyzésének célját szolgálta, kiemelve a nyelvi szerkezeteket elhangzásuk nonverbális elemeket is magában foglaló kontextusából, továbbá eltekintve prozódiai jellemvonásaiktól. A lejegyzett beszéd modellje hatotta át a különböző szemiológiai rendszereket.

A hangzóanyagnak a telekommunikációban zajló egyenjogúsodása a jelentés nélküli fonikus egységeket, kiegészítő jellemvonásokat és a tagolatlan hanghatásokat szintén kiemelt szereppel ruházta fel. Ennek megfelelően a beszélő mellett a csupán hangot adó szubjektum képe is élesen kirajzolódik. A multimediális személyközi kapcsolattartás pedig immár azokat a kommunikációs eszközöket is mozgósítja, amelyekről a beszéd lejegyzéseként felfogott írás struktúrájából kifolyólag kénytelen volt lemondani. A másodlagos szóbeliség mozgóképek formájában a látványt is visszahelyezi jogaiba. A távjelenlét, az „ikonikus jelenlét” avagy a „helyettes láthatóság[...]” (Belting 2005: 34) immár mindennapos jelenség.

A maguk auditivitásában közvetített nyelvi megnyilatkozások, továbbá a képi tartalmak egyazon térben jelennek meg. A feltartóztathatatlan diskurzus elemeiként köztük strukturális és funkcionális kölcsönhatás figyelhető meg.

Az írás láthatósága

Friedrich Kittler érvelése szerint magától értetődő, hogy mindig is létezett technikai médium, a jelek akusztikus vagy vizuális formában történő küldése ugyanis önmagában is technikai jellegű. (Kittler 2006)

Az élőnyelvi megnyilatkozásokhoz mint akusztikai jelek küldéséhez is szükséges közvetítő közeg redukálhatatlan szerepére világít rá Arthur C. Clarke *Szigetek az égben* című regényének egy jelenete, amelyben az emberi hangok közvetítő közeg híján elhalnak a világűrben. Miként a regény narrátora fogalmaz: „egyáltalán nem hallottam őt, pedig láttam, hogy az ajka mozog. Már nem volt körülöttünk elég levegő ahhoz, hogy vezesse a hangot.” (Clarke 2010: 41–42) Ennek megfelelően szerepel a regény egy későbbi szöveghelyén az a megállapítás, amely szerint „[a] világűr békés némasága után bármiféle hang zavaró volt.” (Clarke 2010: 200) Dan Simmons *Endymion*jának egy szöveghelye hasonlóképpen arról számol be, hogy a szóbeli, auditív kommunikációt és egyáltalán a hangadást lehetetlenné tette a vákuum. (Simmons 2012: 523)

A beszédnek, vagyis a hallhatóvá tett gondolatoknak hosszú ideig csak a vizuális, majd pedig – ami nem mindig egy és ugyanaz – írásos-grafematikus formá(k)ban történő rögzítése bizonyult megvalósíthatónak. Ennek okait az adott kommunikációtörténeti korszakok technikai meghatározottságaiban kell keresni, hiszen azt kell látni, mármint technikát és részben technológiát magában az írásban, illetve a legkülönbözőbb írásformákban és -típusokban egyaránt.

Főleg akkor kell technikát és részben technológiát látni az írásban, ha az írást nem a jel intézményesüléseként, ezen intézményesülés folyamatoként, a jel „motiválatlanná válás[aként]” (Derrida 1991: 79) fogjuk fel, vagyis nem a derridai értelemben vett elsődleges, betű előtti (Derrida 1991: 21–51), hanem szűkebb értelemben vett írásként. Mármint ha az írást látható és (fel)olvasható írásként, vizuális jeleket – avagy koncepciótól függően: nyomokat – hagyó rögzítésként, regisztrálásként gondoljuk el. És máris helyben vagyunk: a látásnál és a láttatásnál; az érzékelésnek annál a területénél, amelynek révén, mármint a (szövegszerűen) leírtak megpillantása, látása, szemügyre vétele, esetleg kisi-labizálása révén ide, a lejegyzett nyelvi kód vizuális aspektusához jutottunk.

Paul Virilio koncepciója szerint az olvasni tudás képességének rohamos terjedését lehetővé tevő könyvnyomtatás (materiális) produktuma, a nyomtatott könyv(forma) tette lehetővé – többek között a maga szabványosított méretarányaival és könnyen felismerhető betűivel – a kéziratos kultúrában, majd pedig a könyvkultúra első néhány századában az egyedülállóként gyakorolt és nagyobbára kollektív *eseményként* megélt hangos olvasás folyamatos átalakulását néma és magányos/individuális olvasássá. Eközben pedig – a szerző érvelését követve – a nyelv elszegényedése, prozódiai jellemvonásainak háttérbe szorulása és egyben az érzékelési területek beszűkülése zajlott. (Virilio 2002: 41–42) Samu János *meglátása* szerint „[a] Gutenberg-galaxis hordozói a befogadás során nem támogatják az íráskép hanggá alakítását (az olvasás csöndes [...]), ezért az alfabetikus kód az egyneműség állapotába szorul, ahol a dekódolás kognitív tevékenységéből kimarad a hang”. (Samu 2011: 14)

Virilióéhoz hasonló meglátásának ad hangot – a szerzőre expliciten is hivatkozó – Arthur Kroker, amikor kijelenti, hogy a hagyományos olvasás kultúráját a látás uralta, mivel azt a néma olvasás gyakorlata elválasztotta a többi érzékelési területtől, és különállóként kezelte. (Kroker 2004: 11) Marc Prensky pedig megjegyzi, hogy az elmúlt évszázadok során, legalábbis amióta az olvasás tömeges jelenségnek számít, az iskolák kiemelt szerepe abban nyilvánult meg, hogy a beszédközpontú agyakat olvasásra képes agyakká eddze, vagyis átformálja. (Prensky 2001: 3)

Az írásbeliség természetesen mindig is megőrizte eredendően multimedialis jellegét, hiszen „hangokat (egy *auditív* jelenséget) transzformál a betűk képévé (*vizuális* közege).” (Samu 2011: 13) Ennek megfelelően joggal lehetne értekezni az írás *hallhatóságáról* annak láthatósága mellett is. A meghatározó olvasástörténeti tendenciákat figyelembe véve azonban nyomban szembe tűnik a könyvkultúra által támogatott, modern olvasási habitus némasága. Az írás láthatósága és hallhatósága mindig a vizuális-grafematikus kód két, egymást előfeltételező jellemvonását alkotja, habár történetileg az előbbi, vagyis a láthatóság került túlsúlyba, és az továbbra is hegemoniáját ünnepli.

Nem véletlenül tulajdonít Nyíri Kristóf különleges jelentőséget és értéket azoknak a technikai újításoknak s főleg a mobiltelefonianak, amelyek multimedialis tartalmak rögzítésére és közvetítésére is képesek. Értelmezésében a valós időben zajló multiszenzoriális telekommunikáció, kapcsolattartás az írásbeliség egyneműsítő, deszocializáló tendenciái alóli felszabadulást eredményez. (Nyíri 2003: 37–43) Pléh Csaba ennek megfelelően egyenesen „társas optimistaként”, a gondolkodásmódunknak az új kommunikációs technológiák általi pozitív irányú (meg)változtatását valló gondolkodóként tartja számon Nyírit. (Pléh 2011: 12)

Nyíri Kristóf a másodlagos szóbeliséget életre hívó és egyúttal az írásbeliség visszaszorulását eredményező kommunikációtechnológiai fejlődés olyan innovációit említi, mint például a telefon, a rádió, a televízió, a hang- és videoszalagok, a távíró, a CD-ROMOK, a networking és az elektronikus levelezés. „A távíró, majd a rádió megjelenésével a kommunikáció legyőzte a távolságot, és ez alapvetően megváltoztatta életünket” (Pléh 2011: 9) – fogalmaz Pléh Csaba.

Noam Chomsky kimondottan a távíró megjelenését emeli ki igazán nagy, meghatározó eseményként a személyközi kommunikáció történetéből. (Chomsky 2011) Tőle eltérő módon Kittler a telegráf feltalálását az információtechnológia első lépésének nevezte. Az elsőnek, de közel sem a legfontosabbnak. (Kittler 2006) A távíró számára ugyanis leírhatatlan a hang és a zörej. Az illetén, jelen esetben a telegráf történeti jelentőségének megítélésében megmutatkozó különbözőségek a kommunikált, nem minden esetben nyelvi értelemben vett tartalmak eltérő jellegéből következnek.

A hang kísértetiessége

A hagyományos értelemben vett írás csupán a hangsúlyozásától, hanglejtésétől, dallamától, ritmusától és kommunikációs szituációjától egyaránt függetlenített és szemantikailag terhelt nyelvi anyag megragadására képes. Az írás számára érzékelhetetlen, de legalábbis rögzíthetetlen a jelentés nélküli, tagolatlan hang, például a lélegzetvétél vagy a sóhajtásé.

Ennek a meghatározó jellemvonásnak az érzékeltetése érdekében érdemes egy közismert bibliai szöveghelyre, a csipkebokor-jelenetre hivatkozni. A beszédnek, a megnyilatkozásnak a jelentés nélküli, ám mégis nélkülözhetetlen kiterjedése hiányzik, avagy jobban mondva: nem jelenik meg, amikor az Őszö-vetségben a csipkebokorból szólítja meg Isten Mózeset, és beszél hozzá. Csak az értelemmel bíró isteni szavak hangzanak akkor el, azok a szavak tehát (és úgy), amelyek (és ahogyan) leíród(hat)nak, leíród(hat)tak. A közvetlen szövegkörnyezet utal a nyelvi megnyilatkozások szupraszegmentális elemeire¹ és a tagolt nyelv

1 „A szupraszegmentális – ‘szegmentumok fölötti’ – nyelvi jelek az egyes hangok és szavak prozódiai sajátosságai: erősségi vagy zenei hangsúly, hanglejtés stb.” (Benczik 2001: 25)

szempontjából aszemantikusnak minősülő sóhajtozásokra és kiáltozásokra, a szűkebb értelemben vett csipkebokor-jelenet azonban, éppen az írás logikájából kifolyólag néma e tekintetben. Ennek megfelelően jegyzi meg Surányi László, hogy Schönberg *Mózes és Áron* című operájának első ütemeiben, vagyis az égő csipkebokor-jelenetnek az elején Mózes énekbeszédét „a tiszta transzparencia jellemzi”. (Surányi 2010: 61) A mózesi énekbeszédnek ezt az áttetszőségét az írás által megragadható szegmentális nyelvi elemek² biztosítják.

Az írástól eltérő módon a multimediális kommunikációt lehetővé tevő berendezések, eszközök és eljárások viszont már magának a hangzóanyagnak a rögzítésére és közvetítésére is alkalmasak. Ez a hangzóanyag pedig független lehet szemantikai tartalomtól, telítettségétől vagy pedig esetenként mindezek, közel sem pejoratív értelemben vett hiányától. Sőt, független lehet magától a nyelvhez kapcsolódó/kapcsolható jelentéstől is.

Az új kommunikációs eljárások abban múlják felül az írást, hogy magával a fonikus szubsztanciával is képesek műveleteket végezni. Ennek újszerűsége pedig éppen a jelentés nélküli hang közvetíthetőségének szempontjából válik elemezhetővé. A hang megszabadulhat szemantikai vonatkozásaitól. Ez releváns lehetőség, hiszen – amint erre Slavoj Žižek felhívja a figyelmet – „[a] hang az, amely, a jelölőnél, ellenáll a jelentésnek, a jelentés által nem helyreállítható átlátszatlan mozdulatlanyságot képviselve.” A hivatkozott gondolkodó szerint a hang „se nem élő, se nem halott: alapvető fenomenológiai státusa inkább az élőhalotté, egy kísértetszerű jelenségé, amely valahogy túléli saját halálát, azaz a jelentés elhalványulását. Más szavakkal, igaz, hogy a hang élő jellege szembeállítható a beszéd halott betűivel, azonban ez egy el nem pusztult szörny rejtélyes élete, nem pedig a Jelentés »egészséges« élő jelenléte...” (Žižek 1997: 122) Samu János Vilmos Ladik Katalin fonikus költészetével kapcsolatban jegyzi meg, hogy a nem nyelvi jelentés közvetítését szolgáló hangadás megszünteti a nyelv fonikus alapjának mediális áttetszőségét. (Samu 2012: 102)

Azáltal, hogy az új kommunikációs eljárások lehetővé teszik a jelentés nélküli fonikus szubsztancia közvetítését, a hang nem csupán szemantikai vonatkozásaitól, hanem eredetétől, a hangot adó személytől is megszabadul. Ily módon a hang Žižek által elemzett kísértetiessége közvetíthetővé vált, és szakrális dimenzióval bővült. A hang kommunikálhatósága révén továbbá bizonyosságként szolgál a hangot adó személy léteire nézve. Hiszen aki hangot adhat, bármilyen hangot, és akinek a hangja ennek megfelelően valós időben közvetíthető, az (még) él.

2 „A szegmentális elemek az ún. ‘testes’ elemek: ezek *diszkrét*, digitálisan is rögzíthető jelek, amelyek egymás oppozícióiként megragadhatók, jellemezhetők. Tulajdonképpen a beszédhangokról – pontosabban a jelentésmegkülönböztető szereppel bíró fonémák kéréjébe kötött beszédhangokról –, illetve az ezekből felépülő szavakról van szó.” (Benczik 2001: 23)

A hang hagyományosan mindig az étellel kapcsolódott össze, a kettő egymás előfeltételeként szolgált. Ennek illusztrálása érdekében érdemes idézni Douglas Coupland *Barátnő kómában* című regényét, amelynek címszereplője hosszú-hosszú éveken át „[l]élegeztető nélkül lélegzett, és ez az alig hallható levegőfelvétel volt életerejének egyetlen bizonyítéka.” (Coupland 2010: 91)

A hang bizonyossága

Idézzük fel a *Hullámtörés (Breaking the Waves)* című, Lars von Trier rendezésében készült Dogma-filmet. Látható ugyanis benne a 42. perc környékén egy, a jelentéssel teli és a jelentés nélküli, avagy tagolatlan hang közvetítésének mibenlétéről egyaránt kivételes intenzitással tanúskodó jelenet. (Trier 1996)

A film pszichikai problémákkal küzdő, együgyű, elesett és egyben ártatlan nőalakja, Bess McNeill telefonon beszélget a tőle távol lévő, olajfűrókúton dolgozó férjével. Egy idő után a kettejük között zajló, szemantikailag és emocionálisan terhelt dialógus abbamarad, ugyanis Bess – a rá jellemző naiv-infantilis módon – már nem a beszélgetés mint verbális diskurzus tartalmi vonatkozásaira reflektál, és azokat szövi tovább, hanem megjegyzi: hallja a férfi lélegzetvételét. Az a hang, az a hangsúlyos módon nem nyelvi hang kerül ekkor előtérbe, amely nem a jelentés per definitionem hordozója, legfeljebb annak a biológiai-fiziológiai lehetőségfeltétele, és amely éppen ennek megfelelően az individuum legbelsőbb lényegéhez tartozónak tűnik. Nem mellékes körülmény, hogy Király Jenő a szóban forgó filmet „naturalista ösztöndrám[aként]” (Király 2010: 121) határozza meg.

Ebben a figyelem homlokterébe került hangban jut kifejezésre – Žižeket idéve – a jelentés elhalványulása. Ez az a hang, amely egyúttal élőnek és elevennek is tűnik, hiszen nem nyomasztja a nyelvi jelentés közvetítésének terhe, viszont mégis van, létezik, hallatszik és hallható, továbbá – miként Bess példájából is kitetszik – kihallgatható. És ez az a nyelvileg artikulálatlan hang, amely szemben áll a beszéddel, a beszéd hangjával és a beszéd hangjaival egyaránt, hiszen nem mond semmit, legalábbis a nyelv értelmében nem, legfeljebb tanúsítja, hogy él az, akihez képest a személy mint hang érkezik. Lauri Sommer *Diktafonsámánizmus* című szövegében a hangnak, avagy a vibrációnak a létrehozására egyenesen mint „a létezés egyik alapvető jegy[ér]e” (Sommer 2010: 21) tekint. Koncepciójában „a hangok sorsa az, hogy a létezésétől függenek”. (Sommer 2010: 24)

Farkas Péter *Nehéz esők* című kötetének egy szereplőjét éjszakánként az általa öngyilkosságba segített és kényszerített fiatal lány (szelleme) kísérti; őt magát, testét természetesen nem látja, csupán lélegzetvételét hallja. Miként a szövegben olvasható: „ugyan tudta, hogy a szobában nincs már senki, de amint lehunyta a szemét a sötétben, a lélegzését hallotta.” (Farkas 2013: 63)

Samuel Beckett, aki az élő emberi testnek és általában a szereplő funkciójának a drámaszövegekben való felszámolásán, illetve marginalizációján munkálkodott (Müller 2008), egy 1969-es alkotásában éppen a lélegzetnek biztosított meghatározó szerepet. *Lélegzet* című szcenikus szövegében ugyanis nem jelenik meg karakter, szereplő, de még élő test sem; a miniatűr alkotásban csupán két kiáltás, továbbá a be- és kilégzés hangja hallatszik, s mindez felvételtől játszva le. (Beckett 2006a) *Akkor* című 1975-ös drámájában pedig a szövegközi szünetekben csupán lélegzés hallható. (Beckett 2006b: 455, 458, 460, 463)

A létezés tanúsító hang miatt hívogatja folyton-folyvást, rendületlenül és egyben reménytelenül a *Breaking Bad* (magyar változatban: *Totál szívás*) című tévésorozat harmadik évadának 3., *I.F.T.* című részében Jesse Pinkman immár halott barátnőjének mobiltelefonját. Hallani akarja, újból és újból hallani akarja, ahogy az üzenetrögzítőről felhangzik az elhunyt személy hangja, ami az élet(ben lét) illúziójaként szolgál számára – egészen addig, amíg a szolgáltató üzenet kívül nem helyezi a hívott számot.

Ez a (jelen)lét illuzórikus bizonyoságul szolgáló hangja (Derrida 1991: 43); ennek közvetíthetőségében és tárolhatóságában érdemes meglátni a kommunikációtechnológia-történeti innovációt.

A különböző területekhez tartozó és egyben más-más hang-felfogással operáló beszédmodok egyaránt kitüntetett szerepkörrel ruházzák fel az emberi hangot, annak tagolatlan és tagolt formájában is. A hang fenomenológiájának illetén diskurzív relevanciája a tűnékeny természetű jelenség technikai közvetíthetősége és a létrehozójától való más típusú elválasztottsága esetében is kiviláglik. A közvetített hang ugyanis eredetére nézve szolgál bizonyoságul. Felhangzása kiváltójára, *hangadóra* enged következtetni, azt előfeltételezi. Mivel a hang eredete a technikai közvetíthetőség révén láthatatlan marad, a hang kísértetiessé válik, az általa tanúsított bizonyosság pedig szükségszerűen problematizálódik.

A telekommunikáció különböző módozatai iránt élenként érdeklődő Philip K. Dicknek *Az utolsó szimulákrum* című regénye a helyettesített szubjektumok szövevényes és egyben tarthatatlan (Makai 2010: 233) hálózatában játszódik. Scott Bukatman a Dick által előszeretettel alkalmazott, középpont nélküli elbeszélői struktúrák kapcsán, paradigmatis jellegéből kifolyólag éppen ezt a szöveget emeli ki. (Bukatman 1993: 53) A regény által megjelenített szereplők bonyolult és képlékeny, folyamatosan változó viszonyrendszerében hangzik el a következő, a hang tradicionálisan eredetet (valós, látható eredetet) bizonyító erejét példázó mondat: „Hallom magát, valóságos kell hogy legyen”. (Dick 2013: 184) Amennyiben pedig a hang valóban a (jelen)lét és az individuális élet(ben lét) bizonyoságul szolgál (Derrida 1991: 43), annyiban valóban „[a] hangon múlik minden” (Dick 2003: 201) – miként az a szerzőnek *Az ember a Fellegvárban*

című művében a verbális kommunikáció szupraszegmentális dimenziójának fontosságát hangsúlyozó összefüggésében olvasható.

A hang még közvetített formájában is bizonyosságként szolgál, vagyis akkor is, ha a hangot adó, beszélő személy nincs jelen, illetve miként H. G. Wells regényében, láthatatlan. Az individuális emberi hang ugyanis csupán korlátozott mértékben utánozható. A hangot – fogalmaz Jean-Louis Baudry – „a legnehezebb reprodukálni. Mivel nehéz szimulálni, nem működik úgy, mint a kép, a látvány; a hallást a látással ellentétben nem lehet becsapni.” (Baudry 1999: 14)

A közvetített hang szakrális dimenzióval gazdagodó jellege szolgál magyarázatul arra, hogy miért jelenik meg a telekommunikáció és a számítógépes kultúra világát tematizáló, a cyberpunk alpművének számító *Neurománc* című William Gibson-regényben az a megállapítás, mely szerint „[h]allani annyi, mint engedelmeskedni.” (Gibson 1992: 83) Ennek az elvnek megfelelően alkalmazzák Aldous Huxley *Szép új világában* az erkölcsi nevelésnek álcázott kondicionálás céljaira a hipnopédiát, vagyis a hallás útján ható alva tanulást. (Huxley 1982: 24–28)

Wells *A láthatatlan ember* című regényében a címszereplő közvetve mintegy előrevetíti a majdani digitális technológiák által lehetővé tett és jellegzetes cyberpunk témának számító immaterializációt. A virtuális avagy digitális szubjektumhoz (Esterbauer 2003) hasonló módon megszabadul azoktól a testi meghatározottságokkal összefüggő jellemvonásoktól, amelyek céljai elérésében és szabad mozgásában, tevékenységének végzésében meggátolják, illetve korlátozzák. Áttetszővé, vagyis láthatatlanná válik (Handcock 2013: 41); ettől fogva a testi interakciókat leszámítva egyedül a hangja, továbbá az általa keltett zajok, zörejek által (lesz) érzékelhető. (Handcock 2013: 54) Mindennek megfelelően határozhatja meg a Wells-művet Csicsery-Ronay az evolucionáris folyamatban fontos szerepet betöltő mutáció motívumát kibontó szöveggént. (Csicsery-Ronay 2008: 90)

A Láthatatlan ember esetében a hang lét(ezés)ének végső bizonyítéka, jele. A Wells-szöveg emiatt is említi, *nevezi meg* gyakran „csupán” hangként, *a* Hangként. (Wells 1986: 53, 59–62, 73, 82–84, 92, 106–109, 188) „A hang tulajdonos[ának]” (Wells 1986: 57, 109) helyébe maga a hang lép; a „légüres térből” (Wells 1986: 52), a semmiből (Wells 1986: 65) érkező Hang. A láthatatlan beszélő meghatározhatatlan pozíciójából és hangjának kísértetiességéből kifolyólag különleges hatalom birtokosának tűnik. A Wells-regény átlátszó-láthatatlan címszereplője ennek megfelelően a hangra, saját hangjára szeretné alapozni a „Rettegés Uralmát”. (Wells 1986: 171) Orwell *1984* című disztópiája pedig immár kifejezetten a közvetített hang hatalmát tematizálja. (Orwell 1989: 21, 33–34, 230)

Hanna Strack feminista teológiai koncepciójában a magzat szempontjából az anyának a tőle testileg elválasztott hangja, beszéde tölt be meghatározó szerepet,

s kölcsönöz a hangadásra, a beszédre képes személynek mitikus és transzcendens jelleget. (Strack 2012: 6) Mladen Dolar az emberi létezésnek a legkülönbözőbb hangok által konstituált univerzumára összpontosít. (Dolar 2006: 13)

Amennyiben az individuális hang – miként azt Baudry fentebb idézett tételé nyomatékossítja – nehezen és csupán korlátozott mértékben szimulálható, utánozhatatlan eredetisége tárolt változatában is megmarad, és minduntalan aktualizálható. Ez az elképzelés teszi lehetővé, hogy Lauri Sommer az általa „a diktafonnal megvalósítható misztikus önszemlélet[ként]” (Sommer 2010: 17) meghatározott diktafonsámánizmusában poétikus hangnemben a világmindenséget rögzített és az Isten által bármikor életre kelthető, hallatható hangok végtelenjeként írja le: „Lemezük vagyunk, melyek minden irányban forognak az isteni turntablism körhíntáján, miközben élő anyagból készült tűk és lézersugarak énekelnek át rajtunk. És miért ne lehetne a világ is éktelenül nagy halom lemez Isten lemeztartójában, amelyet egy kis ködfolton tart a kozmosz lemezjátékosja mellett.” (Sommer 2010: 22)

Irodalom

- Baudry, Jean-Louis 1999. Az apparátus: A valóság érzetének metapszichológiai megközelítése, ford. Morvay Zsuzsa. *Metropolis*, nyár: 10–23.
- Beckett, Samuel 2006a. Lélegzet, ford. Romhányi Török Gábor. In: S. B., *Összes drámái – Eleutheria*, ford. Bart István, Báthori Csaba, Feldmár Terézia, Kolozsvári Grandpierre Emil, Mihályi Gábor, Osztoivits Levente, Romhányi Török Gábor, Szenczei László, Tandori Dezső. Budapest: Európa. 437–439.
- Beckett, Samuel 2006b. Akkor, ford. Romhányi Török Gábor. In: S. B., *Összes drámái – Eleutheria*, ford. Bart István, Báthori Csaba, Feldmár Terézia, Kolozsvári Grandpierre Emil, Mihályi Gábor, Osztoivits Levente, Romhányi Török Gábor, Szenczei László, Tandori Dezső. Budapest: Európa. 453–463.
- Belting, Hans 2005. Kép, médium, test: az ikonológia új megközelítésben, ford. Matuska Ágnes. *Filológiai Közöny*, 1–2: 24–41.
- Benczik Vilmos 2001. *Nyelv, írás, irodalom kommunikációelméleti megközelítésben*, lekt. Nyíri Kristóf. Budapest: Trezor.
- Bukatman, Scott 1993. *Terminal Identity: The Virtual Subject in Postmodern Science Fiction*. Durham, London: Duke University Press.
- Chomsky, Noam 2011. The Secret of Noam: A Chomsky Interview (Noam Chomsky interviewed by Jeff Jetton and Dakota Fine). *Brightest Young Things*, March 9, <http://brightestyoungthings.com/articles/the-secret-of-noam-a-chomsky-interview.htm>. (Letöltve: 2013. jún. 2.)
- Clarke, Arthur C. 2010. *Szigetek az égben*, ford. Kolonics Gabriella. Budapest: Metropolis Media.
- Coupland, Douglas 2010. *Barátnő kómában*, ford. Berta Ádám. Budapest: Európa.

- Csicsery-Ronay, Istvan, Jr. 2008. *The Seven Beauties of Science Fiction*. Middletown, Connecticut: Wesleyan University Press.
- Derrida, Jacques 1991. *Grammatológia: Első rész*, ford. Molnár Miklós. Budapest–Párizs: Életünk–Magyar Műhely
- Dick, Philip K. 2003. *Az ember a Fellegvárban*, ford. Gerevich T. András. Budapest: Agave Könyvek.
- Dick, Philip K. 2013. *Az utolsó szimulákrum*, ford. Pék Zoltán. Budapest: Agave Könyvek.
- Dolar, Mladen 2006. *A Voice and Nothing More*, Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press.
- Esterbauer, Reinhold 2003. Isten a cybertérben, ford. Mesés Péter. *Vigilia*, 1: 2–11.
- Farkas Péter 2013. *Nehéz esők /hard rain/*, szerk. Németh Gábor. Budapest: Magvető.
- Gibson, William 1992. *Neurománc*, ford. Ajkay Örkény. Budapest: Valhalla Páholy.
- Handcock, Tarryn 2013. Revelation and the Unseen in H. G. Wells's *The Invisible Man* = *Colloquy: Text Theory Critique*, 25 (August): 40–57.
- Huxley, Aldous 1982. *Szép új világ: Tudományos fantasztikus regény*, ford. Szentmihályi Szabó Péter. Budapest: Koszmosz Könyvek.
- Király Jenő 2010. *A film szimbolikája: Első kötet: A filmkultúra filozófiája és a filmalkotás szemiotikai esztétikája: 1. rész*, vál. és szerk. Balogh Gyöngyi, szakmailag lektorálta és utószó Varga Anna, Kaposvár–Budapest: Kaposvári Egyetem Művészeti Kar Mozgóképkultúra Tanszék–Magyar Televízió.
- Kittler, Friedrich 2006. The History of Communication Media. *Hydra.humanities.uci.edu – The Hydra @ UCI. The Hydra: a map of theory*, by Peter Krapp, <http://hydra.humanities.uci.edu/kittler/comms.html>. (Letöltve: 2017. jún.2.)
- Kroker, Arthur 2004. A posztalfabetikus jövő, ford. Samu János Vilmos. *DNS*, 1–2: 11.
- Makai Péter Kristóf 2010. Valami robot az államgépezetben: Paranoid android-uralom Philip K. Dick szimulakráciáiban. In *Ütköző világok: Tanulmányok Philip K. Dick műveiről*. Szerk. Szilárdi Réka. Dunaszerdahely: Liliium Aurum, 215–234.
- Nyíri Kristóf 2003. Kommunikációs felszabadulás (interjú Nyíri Kristóffal, készítette Kis Ervin Egon). In *Virtuális egyetem Magyarországon*. Szerk. Kovács Gábor közreműködésével NY. K. Budapest: Typotex. 37–43.
- Orwell, George 1989. *1984: Regény*, ford. Szíjgyártó László, utószó Sükösd Mihály. Budapest: Európa.
- Pléh Csaba 2011. A webvilág kognitív következményei, avagy fényesít vagy butít-e az internet. *Korunk*, 8: 9–19.
- Prensky, Marc 2001. Digital Natives, Digital Immigrants, Part II: Do They Really Think Differently? *On the Horizon*, 9 (6): 1–9.
- Samu János 2011. A kód logikája. In S. J., *A médium eseménye: szövegmozg(at)ás*. Szabadka: Újvidéki Egyetem, Magyar Tannyelvű Tanítóképző Kar, 10–15.
- Samu János Vilmos 2012. A hang teste / a test hangja: Ladik Katalin és a zene. In *Tudomány, módszer, argumentáció: Konferenciakötet*. Szerk. Ispánovics Csapó Julianna. Újvidék: Vajdasági Magyar Akadémiai Tanács, 102–105.

- Simmons, Dan 2012. *Endymion*, ford. Huszár András. Budapest, Agave Könyvek
- Sommer, Lauri 2010. Diktafonsámánizmus, ford. Janurik Boglárka, lekt. Kerdi-Liis Kirs *Új Forrás*, 6: 17–24.
- Strack, Hanna 2012. The Basic Spiritual Experiences of the Unborn Child, transl. Mary NEWMAN. *Hanna Strack's website*, <http://www.hanna-strack.de/wp/wp-content/uploads/2012/09/BasicExperience.pdf>. (Letöltve 2017. jún. 2.)
- Surányi László 2010. „Nem a részt akarja, hanem az egészet”: Schönberg: *Mózes és Áron Kalligram*, dec.: 59–67.
- Trier, Lars von 1996. *Hullámtörés (Breaking the Waves)*. Rendezte és a forgatókönyvet írta Lars von Trier.
- Virilio, Paul 2002. *Az információs bomba*, ford. Ádám Anikó. Budapest, Magus Design Stúdió
- Wells, H. G. 1986. *A láthatatlan ember: Grotteszk románc*, ford. Benedek Mihály. Budapest: Gondolat.
- Žižek, Slavoj 1997. Az inherens törvényszegés avagy a hatalom obszcenitása, ford. Csabai Márta. *Thalassa*, 1: 116–130.

Oto BEKE

KNJIŽEVNI ASPEKTI SEKUNДАРNE USMENOSTI (odlomak)

Ovaj tekst je redigovana i skraćena verzija Uvoda i I poglavlja moje odbranjene doktorske (PhD) disertacije na Doktorskoj školi književnih nauka Filozofskog fakulteta Univerziteta u Pečuju (Mađarska). Datum odbrane: 17. novembar 2016. Ovaj članak se bavi određivanjem perioda u istorijatu komunikacija koja je zasnovana na tehničkom prenosu zvučnih materijala putem identifikacije glavnih karakteristika, a zatim se bavi analizom raznih književnih aspekata ovih karakteristika. Razgranat i heterogen karakter obrađenog književnog korpusa zaokružuje celina disertacije; tekstualna raznovrsnost u ovom slučaju želi ukazati na relevantnost, razgranatost i aktuelnost ovog pitanja. Zajedničko prisustvo raznih disciplina i vrste diskursa u obrazloženju, tematizacija dela raznih umetničkih grana povezana je sa pojavnim oblicima i posledicama medijske konvergencije.

Ključne reči: sekundarna usmenost, zvučni materijal, književni aspekti

Ottó BEKE

LITERARY REFERENCES OF SECONDARY ORALITY (excerpt)

The following text is an edited and abbreviated version of the Introduction and Chapter One of the PhD dissertation, defended by the author on November 17, 2016, at the University of Pécs, Faculty of Humanities. This work defines the period of

communication history that is characterized by the technical transmission of sonic substance, moreover, it analyzes assorted relevant literary references. The pertinent literary corpus is wide-ranging and heterogeneous, the textual versatility in this case is set to illustrate the importance, extensiveness and actuality of this topic. The works of diverse art forms have dealt with this issue, further, the miscellaneous disciplines and types of discourse jointly highlight consequences of the media convergence.

Keywords: secondary orality, sonic substance, literary references